

№ 1.

3 н.

БЛАГОТВОРИТЕЛЬНОЕ ОБЩЕСТВО ИЗДАЕТЪ ОБЩЕПОНЯТНУЮ ДЕТСКУЮ КНИЖКУ

О. Степовыкъ.

КОРЫСТНИ ЗВИРЯТКА.

КАЖАНЪ, ИЖАКЪ

ТА КРИТЬ.

Извлеченіе изъ устава „Благотворительнаго Общества изданія общепользныхъ и дешевыхъ книгъ“, утвержденнаго 19 ноября 1898 года.

---

§ 1. Общество имѣеть цѣлью придти на помощь религіозно-нравственному развитію и экономическому благосостоянію мало-русскаго народа. Съ этой цѣлью Общество издаетъ одобренныя цензурою дешевыя и доступныя по языку п изложенію книги, какъ религіозно-нравственнаго содержанія, такъ и по всеѣмъ отраслямъ сельско-хозяйственнаго и вообще промышленнаго знанія, а равно и литературно-художественнаго содержанія.

§ 2. Общество состоитъ изъ неограниченнаго числа членовъ, коими могутъ быть совершеннолѣтнія лица обоаго пола, за исключеніемъ учащихся въ учебныхъ заведеніяхъ, состоящихъ на дѣйствительной военной службѣ нижнихъ чиновъ и юнкеровъ и лицъ, ограниченныхъ въ правахъ по суду.

§ 3. Члены Общества раздѣляются на почетныхъ, членовъ-сотрудниковъ и дѣйствительныхъ и утверждаются Общимъ Собраніемъ по избраніи ихъ Правленіемъ.

§ 4. Въ почетные члены могутъ быть избираемы Общимъ Собраніемъ лица, сдѣлавшія значительныя пожертвованія въ пользу Общества или оказавшія ему нныя существенныя услуги.

§ 5. Члены-сотрудники отъ членскихъ взносовъ освобождаются, а взамятъ того участвуютъ въ дѣлахъ Общества своими трудами.

§ 6. Дѣйствительными членами Общества состоятъ лица, вносящія въ кассу Общества ежегодно не менѣе трехъ рублей. Размѣръ единовременнаго взноса не можетъ быть менѣе десяти годовыхъ взносовъ дѣйствительнаго члена.

Прим. Членскіе взносы и пожертвованія доставляются на имя казначея Общества, В. В. Игнатовича (Госуд. Банкъ, Центр. Бухгалтерія), а рукописи — на имя предсѣдателя Общества Д. Л. Мордовцева (Столярный пер., 6).

КОРЫСТНИ ЗВИРЯТКА.

КАЖАНЪ, ИЖАКЪ ТА КРИТЬ.

НАПЫСАВЪ

О. СТЕПОВЫКЪ.

Выданія друге.

Первое изданіе допущено въ бібліотеки низшихъ сельско-хозяйственныхъ школъ Министерства Земледѣлія и Государственныхъ Имуществъ въ губерніяхъ, гдѣ крестьянское населеніе говоритъ на малорусскомъ нарѣччі.

С.-ПЕТЕРБУРГЪ.

Типографія Училища Глухонѣмыхъ, Гороховая, 18.

1902.

Дозволено цензурою. С.-Петербургъ 4 Іюля 1901 г.

КАЖАНЪ, ИЖАКЪ ТА КРИТЬ.

I.

Докотылося литне сонечко до зàхиду и все стыхло; голосни пташки втыхомырылысь у своихъ кубельцяхъ; жвави метелыкы, що цилисенькый день, не вгаваючы, скризь мыготилы, тежъ зныклы, поховавшысь въ добри захысткы. Навкругы тыша, ни де а-ни чычыркне... хиба якый запизнилий жукъ, закунявши на литу, важко гепнется додолу та зъ дзызомъ зàкрутыться тамъ. Тилько въ степу десь пидшидьомкае перепель та у лузи соловейко тьохкае або деркачь деренчыть.

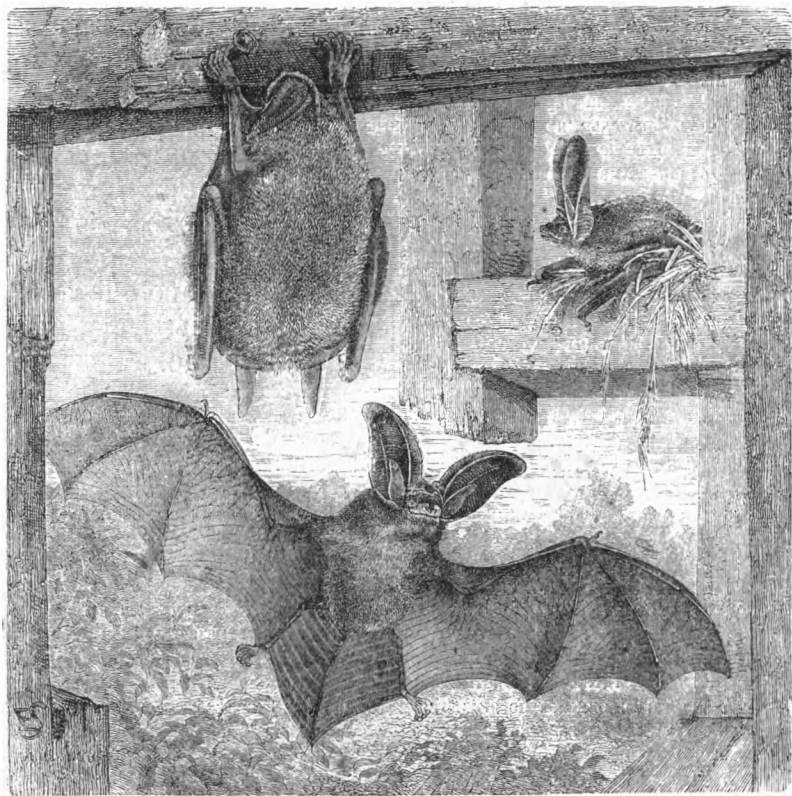
Але незабаромъ замисть всихъ тыхъ, котрыхъ втыхомырыла ничъ, налитають инши, та тилько не такыхъ вже ясныхъ колиривъ, якъ ти, а все бильшь сири або темни, якъ сама ничъ, що ихъ породыла, та й якись чудни на взиръ: волохати метелыкы, сумни сычи та пугачи та чорнокрыли кажаны, що, мовъ та мара, зненацька пролитають и тымъ жахають полохлыхъ людей.

Не важко зрозумити, що *кажань*, хочь и літає. а зовсимъ не пташка, якъ здається, а звирятко, бо на йому не пирья, а шерсть, диты його родяться живи, а не вылупляються зъ яець, тай годуються вони молокомъ своєї матери, такъ саме, якъ и вси инши звирятка, та ще й такъ прысысаються до її грудей, що не одчепляються одъ неї навить и тоди, якъ вона літає, ажъ покъ зовсимъ не дійдуть до свого зросту.

Що жъ то у ихъ за крыла таки хымерни? Та колы прыдивытысь до ихъ добре та помиркуваты гараздъ, то побачымо, що крыла си—те жъ саме, що передни ноги у всіхъ иншихъ звиркивъ, або у насъ руки, тилько вси кисточки ихъ тонесеньки та таки довги, що вдвое або втрое довши всього тїла. Найпаче жъ тонки та довги ихъ пальци, а мижъ тымы пальцямы напята шкурка, котра дали йде одъ всього крыла до тулуба; заднихъ нижокъ та хвоста; се-бъ-то, выходе, що крыла у кажана не пирьяни, якъ у птахивъ, а шкуратяни. Махаючы разъ-у-разъ такымы переднымы ногамы-крыламы, кажанъ и літає, бо самъ же винъ зовсимъ невеличкый и легенькый. Проте не здоіє винъ такъ літаты, якъ пташка, котра якъ розженеться, то й, не махаючы крыламы, летыть довго та тоди трохы й одпочыне соби; кажанъ же, уморывшысь, причеплюється, де трапыться, одпочыне трохы та й знову дали.

Кумедне справи се звирятко,—нема чого й казаты: тулубокъ його немовъ мышачый, а зъ

крыламы. Отъ люде, дывуючысь сьому, и выгадаы таку байку: немовъ бы-то кажанъ бувъ

колысь простою мышою, и та мыша, якось ненарокомъ, ухопыла крыхту чогось свяченого,— отъ Господь розгнивався на неи та, давшы їй крыла, и выгнавъ зъ хаты, шобъ вона тамъ не

нышпорыла, а жывылася бѣ на двори та въ по-
витри, чимъ трапыться. Полохлыви люде звы-
чайно жахаються кажанивъ, найпаче диты, котри
одѣ старыхъ переймають и розумне, и всяку
нисенитныцю. Люде, бачте, такъ соби миркують:
що якъ нечыста сыла, буцимъ-то, у ночи скризъ
вештається, то и все те, що тоди жъ вештається,
знається, мовлявъ, зъ нечыстою сылою и черезъ
те й само воно страшне, а до кажана прыточылы
ще й ту брехню, немовъ у нечыстого точни-
сенько такн жъ крыла, якъ у його. Зъ такымы
крыламы й малюють иноди нечыстого де-яки
мудри маляри. То якъ же не страшытысь ка-
жана,—миркують такн боязьки люде. А тутъ
ще де-хто и таке верзе, що колы кажанъ по-
баче чоловика безъ шапки, заразы кыдається
йому на голову, заплутується въ волосся и колы
высмыкне хочъ одну волосынку, то зъ того чо-
ловикови голова страшенно болытyme, а то й
смерть йому заподіється.

Зъ такои дурныци люде сами себе лякають
и бидолашныхъ кажанивъ дурнисенько мор-
дуютъ: де тилько трапыться надыбаты гуртокъ
ихъ, заразы ихъ розганяють та выбывають. А
про те й не видають такн люде, що зъ кажана
мы маемо тилько саму корысть: винъ годується
шкодлывымъ для насъ комаствомъ и тымъ вызво-
ляе насъ зъ великой биды, бо одѣ того кома-
ства гынуть и лисы, и садкы, и хлибъ святыи.
Разъ у Полтавщыни вырубалы зимою гай, въ
котрому по дуплахъ зимувало скылько тысячъ

кажанивъ, — такъ розбуркалы ихъ, воны розлетилысь та заразы же бидолашни й позамерзалаы. Що жъ потимъ скоилось? Тры годы пился того въ сусидньому лиси розводилося стилько червы та всякаго комаства, що лисъ той зовсимъ зникчемнивъ, бо вже никому було його рятуваты видъ тыхъ шкодлывыхъ тварючокъ.

Послухаемо жъ теперь про жыття та звычай сього звирятка, що стае намъ у такій прыгоди.

Кажанъ литае дуже прудко, тилько звычайно не по одному напрямку, а все метнеться то туды, то сюды: ото жъ винъ наздоганяе любыхъ йому комахъ, котри чымъ-дужъ тикають отъ своего лютого ворога то въ той, то въ другый бикъ. Та й страшный же мабутъ винъ имъ здається: ротъ йому роззявленный ажъ по сами вуха, — отъ-отъ ухопыть, зъ його выщырылысь хочъ и дрибни, але комаси дуже страшни зубы, злючи очи пыльно слидкують за своею здобычю, а здорови вуха такъ и напорошуются то въ той бикъ, то въ другый, щобъ краце прислухатысь, де дзыжчыть перелякана комашка.

Якъ же можна се все побачыты, колы кажанъ такъ швидко пролитае, що його самого не встыгнешь добре углядиты, якъ винъ вже й зныкъ? А се можна побачыты, колы пійматы його та посадыты въ клитку, а туды понапускаты усякихъ метелыкивъ, жукивъ, мухъ та иншихъ. Такечкы дизнаемось, що винъ ще й нюхомъ пизнае свою здобычъ та й крылами хапае ии: замахне ии пидъ себе, прыгорне крыламы до

себе та й жывытсья видтиля. А то ще можна такечкы прызвычайты кажана до хаты, що винь, якъ обговтаецься, то стае зовсимъ насъкый и тоди ще краще можна бачыты, якъ винь соби поводытсья.

Оттакъ и довидалысь, що годуецься винь тилько комаствомъ и ничего иншого не чипае, а якъ ти комахы, що литають въ ночи, мають небагато ворогивъ, бо вси жъ твари тоди одпочывають, то выходе, що безъ кажанивъ було бъ зовсимъ погано: вси ти нични тварючкы тоди страшенно розплодылыся бъ и наробылы бъ намъ великой шкоды. То треба, выходе, не выгубляты кажанивъ, а радиты имъ, колы вони де билиа насъ оселятсья. На щастя кажанамъ вони мають мало ворогивъ, опричь чоловика, бо зъ ихъ иде такой брыдкый духъ, що и кишкы, и инши хыжакы не дуже до ихъ кваплятсья.

Гасаючы цилисеньку ничъ за своею здобыччу, кажаны писля такой праці потимъ цилый день одпочывають, забывшысь у яки добри захысткы. Та тилько якъ же кумедно вони одпочывають: вси инши твари, одпочываючы, або лежать соби, або сыдять та стоять, а си такечкы: ухопытсья за вищось своимы нижкамы, обгорнетсья крыламы та й высыть нерухомо головою внызъ, а щобъ ничего не було чуты, то ще й свои довги вуха щильненько прищуле, позатуляе. И сей одпочывокъ имъ такой любый, що и въ ночи тилько уморытсья литаты, заразъ ухопытсья нижкамы за гылку дерева, виконыцю або щ

инше, повысыть 'трохы, задовољныть себе та й знову' пурхне.

А куды жъ воны диваються зимою? Податысь въ вырїй разомъ зъ пташкамы воны не мають сылы, а вси гуртомъ або й по одыню забываються тоди у дупла дерева, на горнища, въ погрибы або печери яки и тамъ соби сплять, высячы головкамы внизъ та завынувшысь гарненько крыламы, щобъ теплише було. Такъ и перебувае кажанъ лыху йому годыну, ажъ поky не почуе весняного тепла, а разомъ зъ нымъ и любого йому комаства.

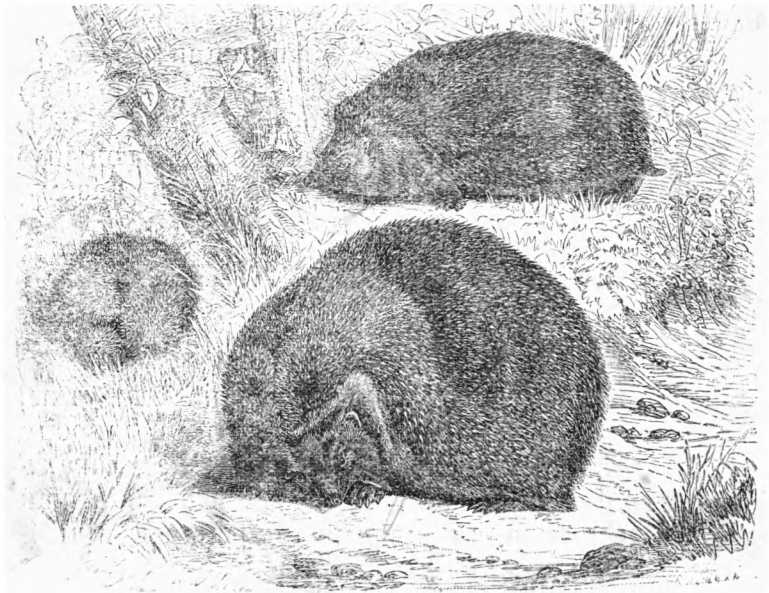
II.

Скоро почне смеркаты, вылазе на здобуткы, разомъ зъ кажаномъ, и хымерный на вроду *ишакъ*, уккрытый тилько зисподу, на ногахъ та зъ головы такую-жъ шерстю, якъ и инши звиркы, а то скрызъ—своими колючымы шпычкамы.

Тилько вылизе, заразъ, не гаючысь, починае скрызъ ныкаты, все оглядаты та до всего донюхуватысь, шукаючы, чого йому треба, та такъ и проныкае цилисенъку ничъ, а въ день вже спочывае и хиба тилько тоди вылизе, колы скрызъ буде тыхо, або можна добре заховатысь по кущахъ та бурьянахъ.

Страшенно полохлывый та сторожкый сей звирокъ! Та якъ йому и не страшытысь, колы

черезъ свою хымерну вроду винъ мае стилько ворогивъ: и собака, тилько вгляде його, заразъ люто галасуе, и хыжий птахъ прысипається, а про дитей нема чогой казаты! и паличчамъ його

бють, и каминнямъ въ його шуурляють, або шидїме його вгору та и гепне бидолаху объ землю,—бо всихъ дратуе, що винъ стулыться въ клубокъ и ничого йому не вдїешъ.

Ховаючысь одъ своихъ ворогивъ, ижакъ звычайно кублыться соби у такихъ захысткахъ, куды трудно доступыты або якихъ не знаты: въ рясныхъ кущахъ, высокихъ бурьянахъ, по-

пидъ кориннямъ дерева, промижъ каминю, по-пидтынню або въ якихъ печеркахъ та, колы можна, ще й вырые тамъ чымалу ямку та добре устеле ии лыстямъ. Тутъ винъ и днюе соби, — частише самотный, а то й зъ своею ижачкою; назимужъ — то ще прытырыть сюды якъ мога бильшь усякого хмызу, лыстя, соломы та иншого сухенького зилля, — зарыеться добре въ ту купу, стулыться по своему звычайу въ клубокъ, щобъ ще теплише було, та такъ и переспыть лыху годуу.

Якъ же жъ винъ стулюеться такъ мудро? А ось якъ: пидобгае щильнишь пидъ себе голову, нижкы та хвостыка, нацупе кругъ себе свою колючу шкуру та й стае зовсимъ круглый; тилько на споди, де сховалыся нижкы та инше, побачышь невелычку щилыну. И така вдача стае йому у велыкій прыгоди: чы собака, чы якый звиръ сикнеться до його, — винъ настовпуже кругъ себе ти гостри шпычкы — и ничого йому не вдіешъ; або ще й таке: забажаеться йому перемандруваты зъ горы въ долину, отъ винъ стулыться въ клубокъ та, не гаючы часу, и скотыться туды хутенько, щобъ довго не плентатысь своими короткымы нижкамы. Або трапыться йому увирватысь зъ якоисъ скели чы кручи, — и тутъ вызволяе його та добра вдача: мыттю обертаеться винъ въ клубокъ и вже падае мякенько на свои шпычкы, не покаличывышы себе а-ни трохы, немовъ йому соломыкы пидослалы.

Та й день переспаты краще йому клубкомъ, щобъ зарытуватысь, колы ненарокомъ наскоче

на його сонного який ворогъ. Тилько одынъ пугачъ, найстрашнѣйшій ижаковый ворогъ, не вважає на колючу його одѣжу, бо його дзьобъ та кихти таки здорови та цупки, що винъ смилыво хапає й роздырає ижака, хочъ той якъ сылкується настовбурчуваты свои шпычки.

Якъ же-жь ижакъ не задыхнеться тоди, колы йому выпадає надовго стулытысь въ клубокъ? Та чого жъ йому задыхатысь, колы винъ стулюється звычайно такечкы, що по-надъ пыскомъ його стырчатъ тоди тилько сами шпычки и мижъ ными вильно проходе воздухъ. А отъ вже колы мусыть винъ зъ того клубка выпручатысь та чымъ-дужъ тикаты,—се тоди, колы його чымъ брыдкымъ пидкурыты, тютюномъ або-що, або колы перекрынуты його на спыну та поливаты зверху, а ще гирше, колы зовсимъ вкынуты його у воду. Такечкы иноди й роблять, колы забажать подывытысь, який винъ зъ себе. Але що дивно: кажутъ, що й лысыця, не дурно вона хытра, и де-яки розумниши собаки такъ само прыневолують ижака растулытысь: колы вода недалечко,—докотыть його туды, або, хочъ зъ бидою пополамъ, въ зубахъ донесе та й потырыть його у воду и тамъ вже загрызе, бо той хочъ и якъ боиться, а вже мусыть у води растулытысь.

Чого жъ ныкає та шукає цилисеньку ничъ нашъ ижакъ, чого винъ все нышпорыть, прынюхуючысь до кожної ямки та перевертаючы кожень каминець та лысточокъ? А то винъ роз-

шукуе смачныхъ йому комахъ, гробакивъ та слымакивъ, котрымы винъ залюбки гѣдується и котрыхъ страчуе дуже багато. Але сього йому мало, бо якъ винъ самъ такы вельченькый, то йому й на вжитокъ треба чогось бильшого. Бажаючи такого харчу, винъ не пожалуе й пташкы, колы застукае їи десь сонну, та не одвернется й видъ жабы, але що найласише для його,—се мышва, до котрой винъ найбильше квапыться.

Якъ же-жь йому, такому, здається, неповороткому та понурому, пійматы прудку мышу? Ни, то винъ тилько такимъ здається, а колы йому треба, то винъ стае дуже верткий та жвавый, а до того ще й хытрый: колы його узяты въ хату або въ комору и вишь побаче тамъ мышу, то скилько хвылынъ удае зъ себе такого байдужого та млявого, нибы-то нею а-ни трохы не цикавыться, а та, дурна, не покладаючи його за ворога, й выбигае соби дали,—тоди винъ такъ знѣнацька, мовъ пружыною, кыдається до неи, що та їи не схаменеться: А що до польовыхъ та лисовыхъ мышей, то зъ ными дило у його простише: маючи дуже добрый нюхъ, винъ, прынюхавшысь до мышачои норкы, заразь почуе, тамъ вона, чы їи, и колы тамъ,—заразь розгромаде тую норку своимы мщнымы кихтямы та й застукае мышу въ їи жъ власній хати.

Нема чого казаты, що й за се мы мусымо дуже дякуваты ижакови, а то може ще бильшь ось за що: винъ страшенный ворогъ гадюци и де зустрине їи, заразь замордуе, зовсимъ не

вважаючы на іі жало, бо хочь бы якъ пожаленый бубь, а зостанеться здорависенькый. Дывна та й годи така вдача ижакова, бо тилько винь едыный зо всихъ тваривъ не страшыться гадюкы,—не дурно винь и на взирь чудный такый.

Бажаючы добре дизнатысь и про се, и про те, чымъ иншымъ годується ижакъ, одынь вчєный посадывъ ижачку зъ ижачатамы въ скрыньку и тамъ ставъ іі годуваты то тымъ, то иншымъ. Тутечкы вона залюбки йила усякыхъ комахъ, гробакивъ, слымакивъ та жабъ, а найпаче—мышей; колы жъ ій давалы яке смачне кориння та овощь, вона йила його тилько тоди, якъ не було ничого иншого та й то зовсимъ мало, а колы дали почалы іі годуваты тилько самымъ овощемъ,—вона за два дни стала дуже млява, а двое ижачать и зовсимъ пропалы одъ недостачи молока у матери. Зъ сього выходе, що люде зовсимъ даремне выгадують на ижака, буцимъ винь псеу багато овощу та кориння въ садкахъ.

Найцикавише жъ було дывытысь, колы впускалы до неі гадюку: не вважаючы на іі страшне сычання та люти выкрутасы, ижачка заразы же спокійненько пидходила до неі и першъ за все змагалася вхопыты та розтрошыты ій голову, добре знаючы, що въ тій голови вся сыла гадюча, а потимъ того, не барючысь, зьидала и все останне.

Покинчавшы зовсимъ зъ гадыною, ижачка, задовольнена, годувала своихъ дитей, и вси

булы здоровисеньки, хочъ сама вона була и дуже пожалена. Такечкы вона уколошкала у тій скрынці де-скільки гадюкъ и тымъ добре показала, що й на воли ижакы хвацько ихъ мордують, де тилько трапыться спиткаты, и що гадюча отрута ніякои шкоды имъ не заподіюе. Тымъ-то ижакы найбільшь и люблять швандяты тамъ, де багацько гадюкъ.

Маючы на увази таку корысть зъ ижака, треба дуже радиты, колы винъ у насъ де оселиться, и не тилько не робыты йому ніякои кривды, а ще и другихъ ижакивъ прынажуваты до себе. Якъ же-жь можна ихъ прынадыты? А ось якъ: треба тилько поробыты имъ таки глухи захысткы, куды бъ ни собака не вскочывъ, ни хыжый птахъ не залетивъ,—тоди вони незабаромъ сами провидають про си мисця и туды понасходяться. Одынъ добрячий хазяинъ, щобъ прынадыты до себе ижакивъ, умысне насадывъ густо въ однимъ кутку свого саду рясныхъ кущивъ, понакладувавъ промижъ нымы колючой терныны, щобъ ниhto инший туды не пролазывъ, та ще й постановывъ ижакамъ на гнизда де-скільки невелычкыхъ скрынчокъ, одкрытыхъ зъ одного боку, а дномъ вгору. Пидъ такымы добрымы повиткамы ижакы незабаромъ и оселылыся, и се имъ такъ уподобалося, що вони й зазимувалы тамъ. А той розумный хазяинъ дуже описля хвалывся, що у його въ саду, дякуючы ижакамъ, и всякого комаства геть поменшало, и слымака та гробака не побачышь, а

вже про мышей та гадюкь и зовсимь чуткы не стало,—такь щиро працювалы ти ижакы на корысть хазяинови.

Оттакь бы й всимь годылося робыты, а не то що, якь у насъ звычайно поводиться: тилько завитае до кого бидолашний ижакь, заразь його або диты зъ-за играшкы замордуютъ, або, ще гирше, й сами стари; то убьютъ його, щобъ потимь наробыты зъ його колючои шкуркы намордныкы на лошятъ та телятъ, якь прыйде часъ видлучаты ихъ одъ матокъ, а то й прямо живцемъ спалятъ, щобъ натопыты зъ його смальцю, котрый, нибы-то, найкраще запомагае скотыни видъ ранъ, а навсправжкы, то той смалець такъ само запомагае, якъ и всякый иншой.

Дуже добре тежъ держаты ижакивъ и по клуняхъ та коморахъ одъ мышей, а то й видъ чого иншого: въ одному сели, напрыкладъ, розвелася по хатахъ страшенна сыла тарканивъ,—отъ якый-сь хазяинъ и примудровавъ завесты у себе, на згубу имъ, ижака; такъ сей ихъ такъ швидко вылуцывъ, що писля того и вси инши хазяины стали його выпрохуваты до себе та обережно у хустци переносылы його зъ хаты въ хату, щобъ выгубыты и въ себе ту нечысть.

III.

Коженъ чувъ про *кромта* *) котрый усе рыеться въ земли, скризъ наkyдаючы видоми всимь

*) Въ де якыхъ мнсяхъ його звать *зисыске шия*.

земляни купы, та не коженъ бачывъ його, бо винъ ридко колы вылазе видтиля. Чого жъ винъ живе у темряви и нащо накыдае ти земляни купы, наче-бъ-то бажаючи хочъ трохи выгулькнуты на свить билый?

Люде балакають, що въ дуже давню давнину критъ, якъ и вси инши звиркы, живъ на земли, але, не маючи очей, вдарывся до Бога та ставъ прохаты зглянутысь на його сумне жыття, та даты йому очи,—и Господь на се промовывъ: „Накопай стилько купокъ, якъ на неби зирокъ,—тоди и матымешъ соби очи“. Отъ винъ, мовлявъ, все й рыеться, не спочываючи, и въ день, и въ ночи, та все накыдуе ти купкы, щобъ-то ихъ швыдче побильшало.

Такъ кажуть люде. А якъ же воно справди? А справди такъ, що критъ зовсимъ не слипый, а тежъ мае очи, хочъ и таки дрибненьки, мовъ ти мачынкы, та ще до того й такъ заховани пидъ шерстю, що ихъ зовсимъ не знаты. Та навищо здалыся бъ йому въ земли бильши очи, колы тамъ хочъ зъ якымы очыма ничего не побачышь,—тільки дурнисенько запоршышь ихъ.

А отъ, колы йому трапыться чого-сь на землю вылизты, то винъ и своїмы оченяткамы не погано баче, бо вони у його трохи выпынаються зъ шерсти тоди, колы йому треба щось розглядити.

Тежъ саме и про вуха: намъ тилько такъ здається, що и ихъ не мае, а навспражкы, то у його тилько зверху ихъ не знаты, бо й вони въ

Його зовсімъ мали та ховаються у шерсти такъ само, якъ у птахивъ ховаються вони у пирьи. Отъ же въ земли винъ и зъ такымы вушкамы такъ добре чуе, що не всіе що поворохнутысь тамъ, а винъ вже й почувъ,—и не дивно, бо мы жъ знаемо, що въ земли все краще чуты, нижъ у повітри: затупотилы, напрыкладъ, кони, и колы вони будуть вже такечкы оддалеки, що ихъ не стане чуты,—прыклады тилько вуха до земли,—заразъ ихъ почувешъ. Та знову й те сказаты: зъ великымы вухамы критъ тилько бь морокы набрався, разъ-у-разъ зачипаючысь ими въ земли, та й зовсімъ одиравъ бы ихъ геть.

Роскажемо жъ теперъ про те, який винъ зъ себе, бо чымало жъ людей зовсімъ не бачылы його. Завбільшкы винъ, разомъ зъ невеличкымъ хвостыкомъ, вершкивъ зъ чотыры, у-товщъ не більшь вершка, та круглобокенькый соби, шерсть чорненька, невеличка, але така густа та гладенька, що якъ помацаешъ ии, — немовъ той бархотъ тоби вчувається, а самъ на взиръ—мовъ те веретено: пысокъ цупкый та гостренькый, шыи й плечей зовсімъ не знаты, а такъ наче голивка прытулена просто до тулубка, ноги коротки, на заднихъ лапы тоненьки, мовъ пацючи, а на переднихъ—такъ таки мицни, дужи та шыроки, та ще зъ такымы здоровымы плескуватымы кихтямы. що симы лапамы, мовъ добрымы лопаткамы, винъ въ одну мыть такъ и розгромаджуе землю.

Зъ сього мы бачымо, що у крота все такечкы злаштоване, щобъ краще було йому прорыватысь

въ земли: своимъ цупкымъ та гостренькымъ пыскомъ винъ заразы просвердлеи, мицнымы переднымы лапамы въ ту жъ мыть розгромаде та такъ легенько й прохуркне въ ту нирку своимъ

сковзькымъ, круглобокымъ та безплечымъ туглубкомъ, а вже колы натрапе яку пухку землю, то тамъ винъ собі й зовсимъ вильно, якъ рыба въ води, повертається.

Чого жъ винъ нышпорить въ земли? А того, чого найбільшъ и вси инши твари на свити метушаться,—щобъ найти собі їжу, яка кому выпадае. Яку жъ їжу винъ собі тамъ мае? Щобъ сього дизнатися, вчени люды умысне держали його въ неволи та годували тамъ то тымъ, то иншымъ, та такъ и довидалися, що зъ зилля

винъ ничого не чипае, а тилько понюхае та й одійде геть, хочъ бы то було смачне кориння морквы, рипы, або зерна жыта, пшеници та хочъ и самой паляныци.—и то не покоштуе. Колы жъ йому давали мняся або яку тварючку, якъ-отъ: гробака, слымака, мышу та инше таке,—винъ въ одну мыть все те умынавъ та все прынюхувався, чы не знайде ще такого добра. То, выходе, не по правди люде на крота нарикають, думаючы соби, що винъ у земли тилько те й знае, що коринню шкоду робе, а навспражкы, то винъ не тилько його не чипае, не вживае, а навить, колы по дорози спиткае, заразы те кориння обмынае, шукаючы соби вильнишого шляху дали прорыватысь.

Яку жъ винъ поживу въ земли мае? А хйба жъ тамъ мало усякого гробака, що точыть кориння? Смы-то гробакамы винъ найпаче й жывиться та того й прокопується все далы, розшукуючы ихъ. Найсмачнишыи же йому зъ сыхъ гробакывъ—той товстыи бильи борознякъ, котрый найбильше зашкоджуе хлибному коринню та й всякому иншому, той саме, видомый кожному хлиборобови, гробакъ, котрый у оранку прынажуе въ поле усяку птыцю, а найпаче дзьобатыхъ гракывъ, що такъ и слидкують за плугатаремъ борозною, выдзьобуючы видтиля того смачного гробака. Жыве жъ сей борознякъ звычайно по пидъ кориннямъ, на четверть або й на дву-углыбъ, и иноди така безличъ його тамъ наплоджується, що и хлибъ, и всяке инше зилля,

а то й дерево та кущи зовсимъ занапашаються, збувшысь свого кориння, поточеного гробакомъ. А хто жъ йому що вдіе тамъ у земли, хто жъ його выгубе тамъ, опричь крота, котрый, наче-бъ-то на те й живе, щобъ страчуваты сього шкодливого гробака.

Тымъ-то критъ и дуже корыстне намъ звирятко. Знаючы се, де-яки розумници хазяины умысне навить роздобувають його та пускають на свою землю, колы тамъ расплодыться багато того гробака. А то ще було й таке: думаючы, що критъ самъ шкоде коринню, його зовсимъ выгубылы було въ одному лисн,—такъ незабаромъ писля того стилько расплодылося тамъ усякихъ пидземельныхъ гробакивъ, що й весь лисъ отъ-отъ занапастывся бъ, колы бъ не надумалыся знову напустыты туды кротивъ. Такъ и зробылы, та такъ и збулыся лыха.

Якъ же-жъ проживае соби въ земли се звирятко? Рыючысь скризъ, щобъ розшукуваты свою здобычъ, воно, якъ и вси инши твари, мае въ одному мисци и свою оселю, свое кубло, де проживае його симья, де й воно соби одпочывае. Кубло се звычайно бувае на пивъ-аршына або й на аршынъ у-глыбъ по-пидъ кориннямъ дерева, пидъ якимъ каминемъ або иншымъ такимъ захыткомъ, а то й просто пидъ здоровою купою земли, яко воно само соби наvertsае, щобъ захыстыты свою оселю. Одъ сеи осели протягуються зо всихъ бокивъ де-скилько довгихъ ниръ, котри дали злучаються вси въ одну дов-

железну, сажень на 20 у-довшъ. Видсила воно вже й прокопується на вси боки туды, куды йому треба за здобычю, а щобъ йому вильнише було тамечкы повертатысь,—воно выкыдае звидтиля землю наверхъ. Отсе й будутъ ти земляни купы, *кратовыны*, котрыхъ иноди мы бачымо дуже багато въ поли та у лузи. Такъ копається критъ звычайно на четверть або пивъ-аршына одъ земли, и тилько зимою, колы вси гробаки, рятуючысь одъ морозу, залазять глыбше, винъ й соби прорывається дали у-глыбъ, слидкуючи за своею здобычю.

Такечкы щиро працюе винъ цилисенъкый рикъ, не одпочываючи й зимою, колы справди иноди можна побачыты нови земляни купы понадъ свижимъ снигомъ. На землю жъ винъ вылазе дуже ридко колы, хиба якъ ненарокомъ. Та й чого жъ йому вылазыты видтиль, колы винъ тамъ и йистъ до схочу, и пье, скилько забажаетъ, а для сього тилько прокопається трохи у-глыбъ, колы вода недалечко, або у-довшъ до ричкы, ставка чы якои калюжи,—та й мае соби повни-синьки колодязи воды.

Не бачучы въ земли своєї здобычи, критъ найбильшъ вчуває ии своимъ нюхомъ: справди, колы узяты його у скрынъку зъ землею, де винъ по своему звычайу заразъ зарыється, та покласты зверху якого гробака або мнясця чы мышу,—винъ, почувшы те своимъ добрымъ нюхомъ, — заразъ выткне въ тому саме мисци свій гостренькый пысокъ та й зъидае въ одну

мыть покладене. А якый винъ ненажерливый: колы не попоисть тилько пивдня, то вже й конае зъ голоду, а за день зъидае стилько, скилько самъ важыть; се-бъ-то, выходе, щобъ чоловікови въ сьому зъ нымъ зривнятысь, треба, щобъ винъ що-дня зъидавъ пуда чотыры усячыны, колы самъ стилько важыть, а то й бильше. Або тежъ: трапыться зализты до його у нирку ящерци або мыши,—винъ заразы розшмагуе, спиткае жъ свого брата, се-бъ-то другого крота—и зъ тымъ заразы зчепыться, та доты борикаються, ажъ поky якый не подужае та не загрызе другого. Оттаке люте се звирятко! Та нехай соби буде люте, абы бильше переводыло тыхъ шкодлывыхъ пидземельныхъ гробакивъ; одъ якихъ ниxто инший не зарятуе.

Не гараздъ тилько, що критъ й самъ ускакуе иноди въ шкоду, колы часомъ оселыться у гребли та дуже ии проточе, або колы почне накыдаты свои купы у якихъ коштовныхъ квитныхъ. Ну, та изъ гребли можна його й протурыты, а щобъ захыстыты одъ його коштовный квитныкъ, або таке инше, треба тилько обкопаты те ривчакомъ, въ аршынь завглыбшкы, а въ той ривчакъ накыдаты усякого черепа та скла,—тоди вже напевно ниякий критъ туды не пролизе, хочъ бы якъ йому кортило.

Оттакый сей критъ чы зинське щеня, а то йе ще й друге, котре справди слипе и черезъ те зветься въ де-якихъ мисцяхъ просто *слипцемъ*. Та тилько се зовсимъ инше звирятко: воно чымало бильше

одъ крота, на масть не чорне, а буре, пысокъ його не гострый, а тупый, зъ рота його выщерылысь здорови плескувати та гостри, мовъ ти долотця, зубы, та й ззаду не таке воно, бо хвоста у його зовсимъ немає. Жыве жъ воно тежъ у земли, видкиля тежъ выкыдае купы: тилько купы його зовсимъ низеньки, а навкругы багато бильши, нижъ кротовыны. Жывыться жъ воно усякымъ кориннямъ и тымъ заподіюе чымалу шкоду.

На послідку згадаймо ще разъ ти корыстни звирятка, про яки була мова, та й запамьятаймо добре, що ихъ треба не кривдыты, а жалуваты та прынажуваты до себе на корысть своему господарству.

Вышли изъ печати слѣдующія изданія Общества:

- № 1. **Корыстни звирятна, О. Степовыка** (выданна друге, зъ малюнками) . . . . . ц. 3 к.
Первое изданіе допущено въ библіотеки низшихъ сельскохозяйственныхъ школъ Министерства Земледѣлія и Государственныхъ Имуществъ въ малорос. губерніяхъ.
- № 2. **Про городыну, О. Степовыка** . . . . . ц. 5 к.
Одобрено для библіотекъ низшихъ сельскохозяйственныхъ и садов. школъ М. З. и Г. П. въ малорос. губерніяхъ.
- № 3. **Молодыча боротьба, Ганны Барвинокъ** . . . ц. 1 к.
- № 4. **Орыся, П. Кулиша** (зъ малюнками) . . . . ц. 2 к.
- № 5. **Вирна пара, Ганны Барвинокъ** . . . . . ц. 3 к.
- № 6. **Бжильныцтво, Ф. Нсмоловского** . . . . . ц. 8 к.
Одобрено для учебныхъ заведеній М. З. и Г. П. въ малоросійскихъ губерніяхъ.
- № 7. **Оповидання про Антона Головатого, М. Комафя** (зъ малюнками) . . . . ц. 5 к. (велен. 10 к.).
- № 8. **Оповидання про Тараса Шевченна, О. Коницького** (зъ портрет. и малюнк.) ц. 2 к. (вел. 5 к.).
- № 9. **Розмова про сельсне хазяйство, нн. IV, Выноградъ, Е. Чикаленка** (зъ малюнками). ц. 5 к.
Допущено въ библіотеки учебныхъ заведеній М. З. и Г. П. въ малоросійскихъ губерніяхъ.
- № 10. **Розмова про сухоты на рогатій худоби, С. Ваганова** . . . . . ц. 3 к.
Одобрено для библіотекъ низшихъ сел.-хоз. учебныхъ заведеній М. З. и Г. П. въ малоросійскихъ губерніяхъ.
- № 11. **Выговщина, П. Кулиша** (зъ портретомъ Выговського) . . . . . ц. 2 к. (велен. 5 к.).
- № 12. **Оповидання про Богдана Хмельныцького, М. Комафя** (зъ портрет. и малюнк.) ц. 8 к. (вел. 15 к.).
- № 13. **Видъ чого вмерла Мелася, Г. Коваленка** . . 3 к.
- № 14. **Оповидання про Ивана Котляревського, Б. Гринченка** (зъ портрет. и малюнк.) ц. 3 к. (вел. 5 к.).

См. на оборотъ.

№ 15. Розмова про сельське хазяйство, кн. III, сїяни травы,—*Е. Чикаленка* (выданнїя друге, зъ малюнками) . . . . . ц. 5 к.

Первое изданіе допущено въ библіотеки учебныхъ заведеній М. З. и Г. И. въ малороссійскихъ губерніяхъ.

№ 16. Добра порада,—*М. Загирни* (выд. друге). ц. 3 к.

№ 17. Оповиданнїя про *Евгена Гребинну*, *Б. Гринченка* (зъ портретомъ) . . . . . ц. 3 к. (велен. 5 к.).

На основаніи циркулярнаго предложенія Министерства Народнаго Просвѣщенія попечителямъ учебныхъ округовъ, отъ 10 ноября 1901 г. за № 31977, книги спеціальнаго сельско-хозяйственнаго и технического содержанія, рекомендованныя, одобренныя или допущенныя Министерствомъ Земледѣлія и Государственныхъ Имуществъ для библіотекъ подвѣдомственныхъ ему низшихъ учебныхъ заведеній, допускаются также и въ училищныя и народныя библіотеки, подвѣдомственныя Министерству Народнаго Просвѣщенія.

Готовятся къ печати:

Видъ чого заводяться пошести, *Имшенецького* (выд. 2-е), *Катерына*, *Т. Г. Шевченка*, *Розмова про сельське хазяйство*, кн. I, чорный паръ и плодозминъ, (выд. 3-е), кн. II, худоба, (выд. 2-е), кн. V, садъ — *Е. Чикаленка*.

ГЛАВНЫЕ СКЛАДЫ ИЗДАНИЙ ОБЩЕСТВА:

въ СПБ.—въ книжн. магаз. Н. Г. Мартынова, (Александринская площадь, № 5) и въ Кіевѣ—въ книжн. маг. „Кіевской Старины“ (Безаковская, 14).

Сверхъ того, изданія Общества можно получить:

въ С.-Петербургѣ у д-ра Гребинюка (Казанская, 35), въ книжн. магазин. Карбасникова, Стасюлевича, Суворина, Попова; въ Кіевѣ въ книжн. магаз. Идзиковскаго (Крещатикъ); въ Москвѣ, Варшавѣ и Вильнѣ—въ книжн. маг. Карбасникова; въ Полтавѣ, Черниговѣ, Александровскѣ (Екатеринославской губ.) и Ананьевѣ (Херсонской губ.) въ земскихъ книжныхъ складахъ; въ Одессѣ въ магазинѣ Южно-Русскаго Общества Печатнаго Дѣла (Пушкинская, 20); въ Екатеринодарѣ—у уполномоченнаго Общества С. И. Эрстова.